

Javaslat

Településkép, településszerkezet

települési értéktárba történő felvételéhez

Készítette: Pető Piroska, 2017. november**I. A javaslattevő adatai:** Pető Piroska, Diszel
halomhegy83@gmail.com, www.balatonitaj.hu**II. A nemzeti érték adatai**

1. A nemzeti érték megnevezése: Településkép, településszerkezet
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása: épített környezet, agrár- és élelmiszergazdaság, kulturális örökség
3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Káptalantóti
4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik: települési értéktár, Káptalantóti
5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:

A település képe változatos, domborzati adottságai következtében medencealji, völgyi, hegyi, meredekebb fekvésű területek váltakoznak. Az alacsonyabb fekvésű belterületet szinte körbe ölelik a réteken, szántókon átívelve a többségében bazalt kőzet –keleten permi homokkő- uralta hegyek. Különleges adottságai egyedi környezetet teremtenek, a község tájképi sajátosságai országos szinten kiemelkedőek, ezért ennek megőrzése kiemelten fontos feladat. Káptalantóti belterületének szerkezete szintén megőrizte hagyományos formáját, falusias jellegét, melyre büszke a közösség, és ennek fenntartása, az egyedi értékek védelme, a jellegzetességek tovább éltetése elsődleges célkitűzés. A település arculatának megvédésére és az illeszkedés biztosítására hatékony eszköz lehet a nemrégiben elfogadott településképi arculati kézikönyv és a hozzá kapcsolódó településképi rendelet. Emellett az értéktár lehetőséget ad arra, hogy vázoljuk, kiemeljük, mit értünk hagyományos értékrend alatt, s milyen megoldásokat, formákat, díszítményeket vehetünk alapul a felújításoknál, új építéseknel annak érdekében, hogy településünk képét, szerkezetét megőrizve kedvező irányba befolyásoljuk azt. A településen évszázadok óta fennálló tájhasználat, a szőlőhegyek meghatározó jelentősége is alapvető. A fejlődés útján az értékeink kiemelésére való törekvés mellett a

fenntarthatóság jegyében kell járnunk, átörököltve a szellemi örökséget és a tudást is, múltunk tiszteletével a jövő generációi felé.

Káptalantóti alapjában véve mezőgazdasági beállítottságú település, megélhetési forrást elsősorban a szőlőtermesztés, borászat biztosított. A külterület a Balaton-felvidéki Nemzeti Park része. Belterületén érzékelhető a falusias jelleg, kanyargó, néhol szűkös utcáin az embert a többféle színben pompázó rózsák kísérik. Halmazos szerkezetűnek tekinthető a falu, két, egymásra közel merőleges utca határozza meg, továbbá az ezekből nyíló kisebb közök. Az újonnan, pár évtizede beépített lakóterület jól illeszkedik az ősi településmag szövetéhez. A Tekeres-patak- belterületi nevén séd- természetes befolyásoló tényezőként van jelen, e mentén behatároltabban alakult a telkek elrendezése. Javarészt megmaradtak a hosszú szalagtelkek, az 1858. évi kataszteri térképen látható beépítettség, utcaserkezet fennmaradt, és a lakóépületek többsége is visszavezethető, sokuk eredeti helyén, közel eredeti formájában ma is áll. Az utcák vonalvezetését, az utcaserkezetet, a kialakult telekstruktúrát meg kell tartanunk a falu egyedi arculatának megőrzése érdekében. A házak telepítése oldalhatáros, az utcára merőleges, utcavonalas, vagy fűrészfogas fésűs beépítés gyakori, emellett számos, településképet meghatározó kisvárosias épület áll utcavonallal párhuzamosan. Fontos a melléképületek, pajták, istállók szerepe. Az előkertes beépítés is elterjedt. Területünkön a jó minőségű kő alapanyagok rendelkezésre állása miatt a kőépítkezés a meghatározó, épített örökségünk nagy része a közelben fejtett permi vörös homokkőből, illetve bazalt kőzetanyagból áll. A faluban a vörös homokkő elterjedése, használata kiemelkedő. Leglátványosabb megmutatkozása a kőkerítésekben vehető észre, de felfigyelhetünk rá házak falában, kopott vakolatok alatt, esetleg szabadon hagyott lábazatoknál. A geológiai változatosság magával hozza az építőközetek sokféleségét is, a bazalt is nagy volumenben kerül a szemünk elé, a vegyesen emelt falazatok, támfalak pedig sajátos színt adnak az utcaképnek. Kerülendő tehát a megszokottól eltérő anyaghasználat és formavilág. Meghatározóak a tömör kőkerítések, az áttört, pilléres megoldások, és környékbeli sajátosság a Kalligaro vagy Pimper mesterek műkö gyárában készült műtárgyak alkalmazása is. A településképi fontos elemei az egykor létfontosságú kutak. A megőrzött vízkivételi helyek változatos formában vannak jelen, többségük kávéval ellátott, kútházas kerek kút. Ezek megtartása, értékőrző megújítása a falukép szempontjából szintén fontos. Az épületeken alkalmazott jellegzetes díszítményeket célszerű megfigyelni, és a helyben szokásos módozatokat alkalmazni. Az épületeken koronaként hat egy szépen kiképzett kéményfej, melyre a jó illeszkedés érdekében oda kell figyelni, ezeket is a helyi hagyományoknak megfelelően kell kialakítani. Tetőfedő anyagként a nád volt használatos, mára nagyobb teret nyert a cserép, de számos ház büszkélkedhet gyönyörű nádfedéssel ma is. A falukép

minőségét az épített elemeken felül nagyban befolyásolja a növényi kultúra is, az előkertek, udvarok rendezettsége elsődleges. A legszebb, leghatásosabb a helyben bevált, tájra jellemző dísnövények, cserjék alkalmazása, a nem tájhonos fajok idegenül hatnak és negatívan befolyásolják a településképet. Biológiai egyedi tájértékként veendő a számba a múltban nagyobb tiszteletet kapott öreg gyümölcsfák, melyek közvetlen hasznosságuk- gyümölcsadás- mellett erőteljes településképf-formáló elemek. Ezeket tartsuk meg, védjük őket.

A településközpont az 1858. évi térképen (www.mapire.eu)

Káptalantóti tájban való elhelyezkedése kivételes a falut körülvevő történelmi szőlőhegyeknek köszönhetően. A hagyományos szőlőhegyi tájhasználat, mint tudjuk, érzékeljük átalakulóban van, azonban a folyamatok gyorsasága és iránya, a területekkel, építésekkel kapcsolatos szabályozás révén kontrollálható. A településképf elsődleges meghatározója az a tájképi többlet, érték, mely a község identitásán át az itt élők életminőségét és a turisztikai potenciált is megalapozza, ezért ezt nem szabad feláldozni...

Az ember tájalkító tevékenysége a szőlőhegyekben a tájhasználat, a művelés és a kapcsolódó objektumok, építmények, a szellemi, néprajzi örökség és hagyományok összhatásában nyilvánul meg. Az emberi munka formálta művelt természeti környezet, a kialakult kultúrtáj apró, de jelentős értékeiből áll össze a megismételhetetlen, egyedi egész. A kimagasló jelentőségű szőlőhegyi kultúrtáj meghatározó elemei a szőlők közé épült pincék, préházak. A népi illetve kismemesi építészet sajátos megoldásait tükröző, esztétikailag és néprajzi szempontból értékes épületek megőrzése kiemelten fontos a település és az egész Balaton-felvidék jövője szempontjából. Fontos egyedi tájértékek a vallással kapcsolatos objektumok, a feszületek, védőszentek szobrai. A birtokhatárok jelzése is megfigyelhető: a földrészet-határok mentén előfordulnak a földből kikerült kődarabok alkotta határmezsgyék, kőrákások-sáncok. A természeti képződmények fontos csoportját képezik a biológiai tájértékek közül az árnyat adó diófák, gyümölcsösök, szép alakú idős faegyedek. Az egyedi értékek mellett tájképi, esztétikai értékeket is érzékelhetünk egy adott helyről feltáruló panoráma, jellegzetes látkép, hagyományos összkép látványa által.

Területünkön a szőlő feldolgozása, a bor készítése és tárolása a hegyeken történt, ez magyarázza a szőlőhegyi épületek eredetileg is nagy számát. A pinceépítés már a XIV. században megindulhatott kőpincék létrehozásával, a ma is álló értékes épületek egy része a XVIII. században, többsége a XIX. század folyamán épült.

dr. Lapos József lényeges mondatai kíváncsognak ide:

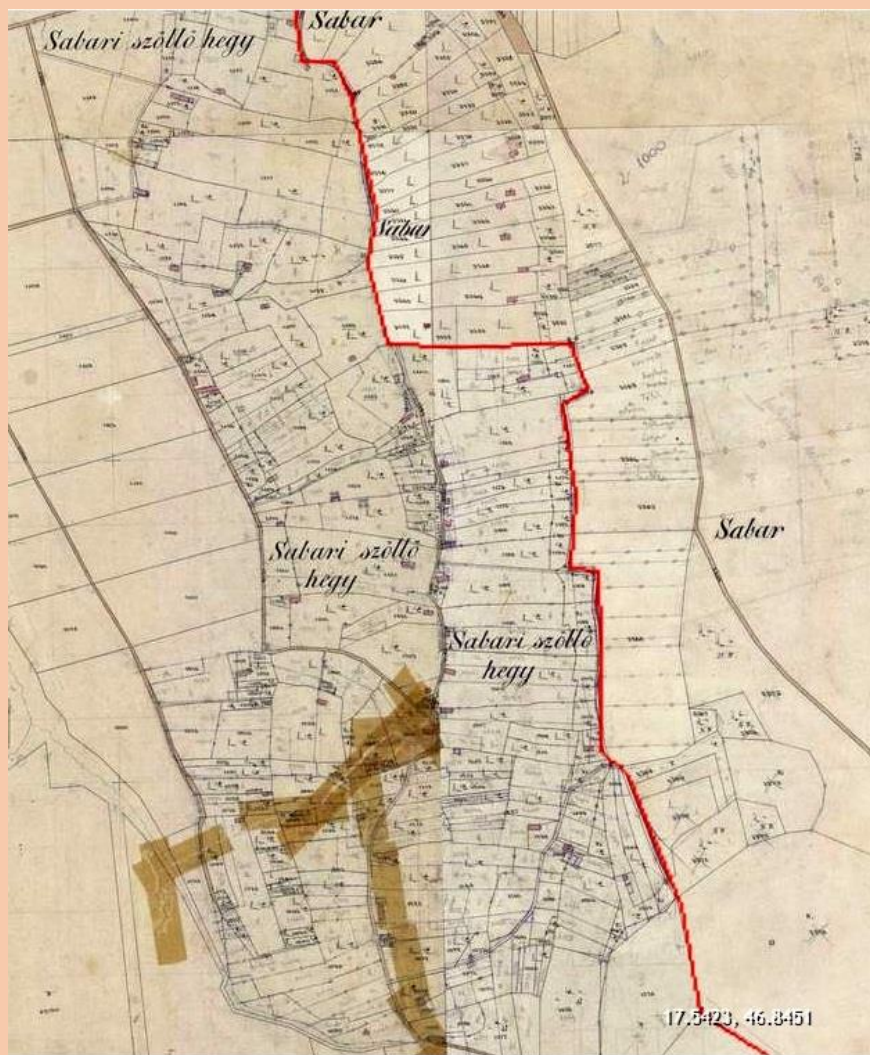
„A Balaton- felvidéki szőlőhegyek természetkultúrája, népi építésze történelmi, nemzeti, esztétikai szempontból egyaránt kimagasló értéket jelent és az épületek kapcsolata a tájjal, környezettel a mai építészet és környezetalakítás számára is rendkívül tanulságos. Ezek az épületek pótolhatatlan ismeretek hordozói és a paraszti, népi kultúra legösszetettebb tárgyai.

Az elmúlt századok emberei a technikai tudás és gazdasági fejlettség alacsonyabb fokán szorosabb kapcsolatban éltek a környezetükkel. Számukra a természet, a környezet alapos megismerése és törvényeihez való alkalmazkodás létfeltétel volt. A szőlőbeli épületek különbözősége egyrészt a változatos természeti adottságokból, másrészt a gazdasági- társadalmi különbségekből fakadt.”

1958-ig Diszel területéhez tartozott a Szűcs-domb, a Fekete-Bács tömbje, a Bács-hegy (Bácsi-dűlő) és a Sabar-hegy egy része. Ezen szőlőhegyek műveltsége kedvezőnek mondható, az épületállomány vegyes, szép számban maradtak fenn építészeti szempontból értékes, évszázados pince-préházak, itt többnyire a kétszintes típus képviselői gazdagítják a tájat. A hegyek felső régióiban már kevesebb a szőlő, sok a romos épület. Az elhanyagolt parcellák újjáéledése is megfigyelhető. A nyugodt és harmonikus természeti környezet sokakat vonz a

hegyeken létesült vendégházakhoz. A Csobánc-alji Fenyős-dombon nagy szőlőtáblák vannak, és pár présház, nyaralóépület.

A Sabar-hegy a község keleti oldalán fekszik, egykor szinte teljes területét művelték, mára az északi, északkeleti oldala elhanyagoltabb képet mutat, a nyugat felé néző lejtőn fellendülést tapasztalhatunk. Az épületek java részét itt átépítették, bővítették, s ez által kevésbé tartották meg értékeiket.

A Sabar-hegy részletes ábrázolása 1858-ban. (www.mapire.eu)

A Bodoki dűlő és a Szulai szőlőhegyrész a faluhoz közelebb eső területen terülnek el. Itt a lakófunkció is előtérbe helyeződött. A legelőnyösebb fekvése a Tóti-hegy délnyugati- déli oldalára települt Hegymög nevezetű szőlőhegyrésznek van. A Hegymögi dűlő adottságai első osztályúak, bazalt alapkőzetben lejtőtörmelék, és löszösszet, kevert homok adja a talajt. Tájékszétikai szempontból különösen értékes a nagy kiterjedésű szőlőterületek és a közeli Badacsony, valamint a Balaton víztükrének együttes látványa által. Az Istvády család munkájának köszönhetően a területek szőlőműveléssel és állattartással is hasznosulnak. Rizapuszta szőlészeti- és borászati központ. Jelentős szőlőterület található még a község délkeleti határánál, a Vágási dűlőben.

Az eredeti állapotban megmaradt pincaajtók, présházajtók és tartozékaik bámulatorosak, ezek megtartása és a példák követése is fontos.

Az első osztályú szőlőtermő helyek védelme, a szőlőhegyek képének megőrzése és egyúttal felemelése közös érdekünk. A Balaton-törvény 58. § (5) bekezdése szerint a szőlő termőhelyi kataszteri területbe tartozó, kiemelkedő értékű tájelemet képviselő - történeti, termelési és turisztikai szempontból - egyedi értékű dűlőket le kell határolni, és e területek kivételes értékeinek megőrzését biztosítani kell!

Intézkedési javaslat: Egyedi helyi védelem, területi védelem felülvizsgálata, egyedi értékű dűlők kijelölése.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett: A falu közössége számára fontos a településkép, településszerkezet, a szőlőhegyek megtartása.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája:

<http://www.kaptalantoti.hu/download.php?view.342>

<http://www.kaptalantoti.hu/download.php?view.343>

<http://www.kaptalantoti.hu/download.php?view.482>

http://www.kaptalantoti.hu/e107_plugins/autogallery/autogallery.php

Laposa József: Szőlőhegyek a Balaton-felvidéken 1988.

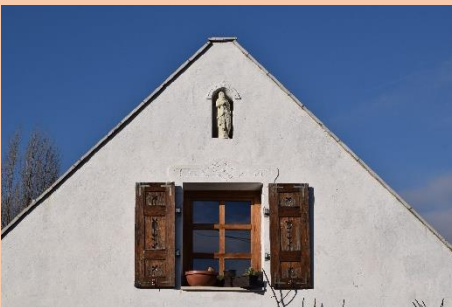
III. Mellékletek

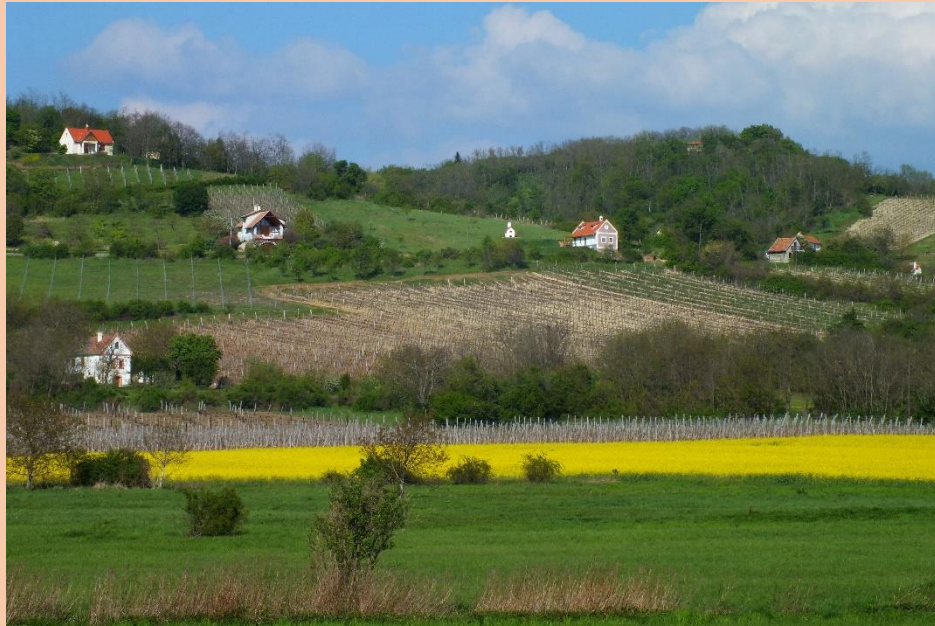
1. Fényképek

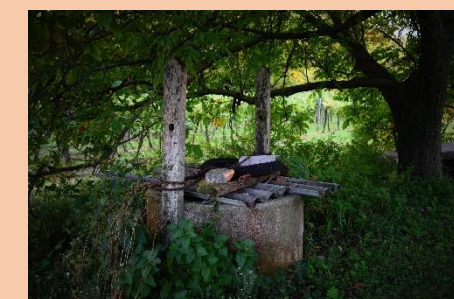

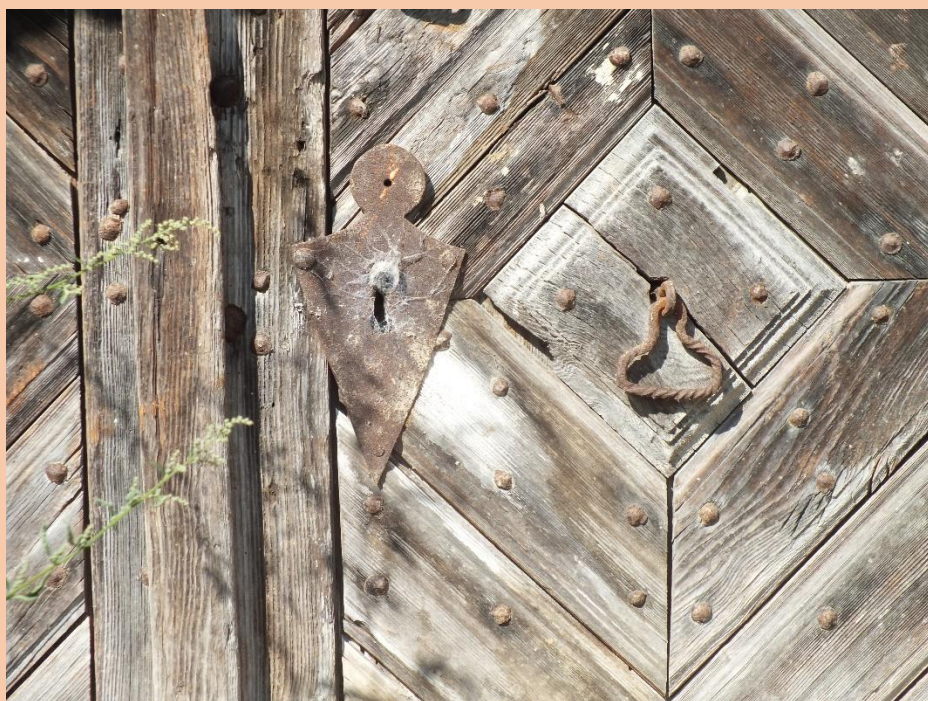
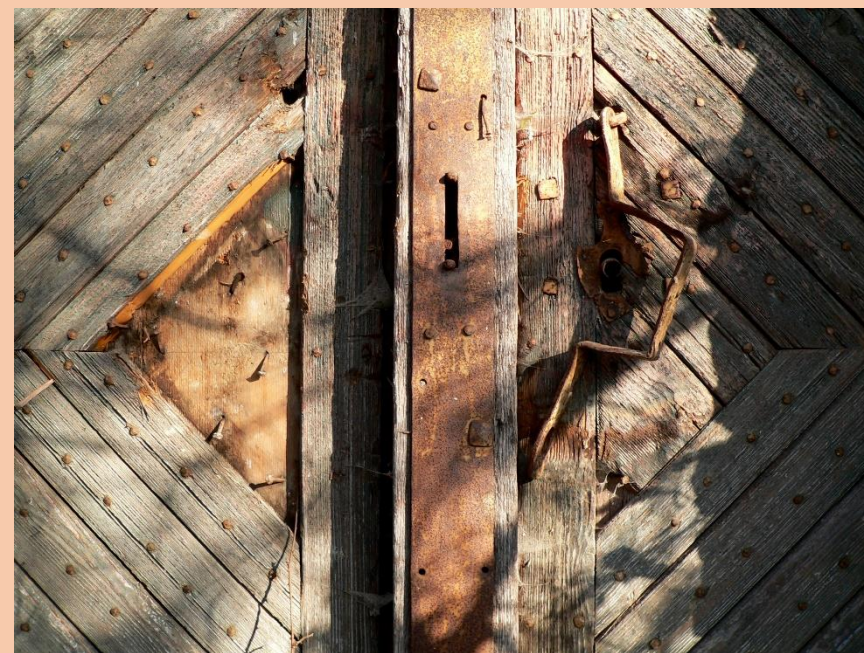

2. Ajánlás: Megőrzendő, értékes településkép és településszerkezet.
3. A fotókat Pető Piroska készítette, felhasználható a jogszabályokban foglaltak szerint továbbá a felhasználási feltételek meghatározása után, név megjelöléssel.